

PIOTR OSIEWACZ*

SPÓŁKA Z DODATKOWĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ JAKO SZCZEGÓLNA FORMA SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Spółka z dodatkową odpowiedzialnością (ros. *общество с дополнительной ответственностью*, ukr. *товариство с додатковою відповідальністю*) jest formą prawną nieprzewidzianą przez polskiego ustawodawcę, funkcjonuje natomiast w państwach powstałych po rozpadzie ZSRR, w tym Rosji¹ i Ukrainie.

Spółka z dodatkową odpowiedzialnością powstała na początku XX w. jako jedna z dopuszczalnych umową wspólników modyfikacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością².

Początkowo spółka tego rodzaju nosiła nazwę *товарищество с дополнительной ответственностью* (ros.). Pierwszy człón, *товарищество*, oznacza

* Piotr Osiewacz — absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, aplikant adwokacki przy ORA w Częstochowie; specjalizuje się w prawie spółek kapitałowych oraz prawie międzynarodowych umów handlowych; stypendysta wielu programów stypendialnych, w tym funduszu stypendialnego Can Pack; autor licznych prac naukowych z zakresu prawa cywilnego i handlowego; współpracował z międzynarodowymi korporacjami w zakresie przekształceń oraz działalności handlowej; obecnie współpracuje z Kancelarią adwokacką P. Leddeckiego i K. Sochy.

¹ Kodeks cywilny Federacji Rosyjskiej Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 г, СЗРФ1994, № 32, Ст. 3301 przewiduje tę formę w art. 95, kodeks cywilny przewiduje ten rodzaj spółki w art. 151, ustawa prawo o spółkach przewiduje ten rodzaj spółki w art. 65. Szerzej na temat rozprzestrzenienia tej formy prawnej w państwach Azji Centralnej A. Борисов: *Комментар Гражданскому кодексу Российской Федерации*, Moskwa 2003, komentarz do art. 95, s. 121.

² Kodeks cywilny ГК РСФСР z 1922 r. regulował w art. 318 i 319 spółkę z dodatkową odpowiedzialnością, spółka z dodatkową odpowiedzialnością nazywana była *товарищество с ограниченной ответственностью* (ros.).

w języku rosyjskim grupę spółek odpowiadającą grupie spółek osobowych³, spółki kapitałowe natomiast oznaczane są jako *общества*⁴ (ros.). Jest to jedna z niespójności terminologicznych towarzyszących rozwojowi prawa spółek⁵. Spółka z dodatkową odpowiedzialnością związana jest bardzo mocno z konstrukcją spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, obie posiadają osobowość prawną, substrat uczestnictwa wspólników oraz zasady działania w obrocie gospodarczym.

1. REGULACJA SPÓŁKI Z DODATKOWĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

W Rosji i na Ukrainie spółka z dodatkową odpowiedzialnością jest uregulowana kilkoma aktami prawnymi budującymi odrębne regulacje lub uzupełniającymi inne. Powstały w ten sposób porządek prawny często jest niespójny i rodzi wiele wątpliwości pozostawianych do wyjaśnienia praktykom oraz teoretykom prawa⁶.

Regulacja spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w Rosji jest wielostopniowa⁷. Kodeks cywilny⁸ reguluje zagadnienia ogólne dotyczące natury osoby prawnej oraz część zagadnień dotyczących funkcjonowania i organizacji spółki, natomiast pozostałe zagadnienia reguluje ustawa o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością⁹. Na podstawie art. 95 ust. 3 kodeksu cywilnego RF wszelkie regulacje odnoszące się do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością mają być stosowane względem spółki z dodatkową odpowiedzialnością w sposób odpowiedni, uwzględniając jej szczególne cechy konstrukcyjne. Taka regulacja powoduje dualizm, ponieważ z jednej strony w zakresie tożsamości organizacyjnej oraz stosunków wewnętrznych regulacje ustawowe należy stosować wprost. Z drugiej strony, w części dotyczącej odpowiedzialności wspólnika oraz stosunków spółki z podmiotami zewnętrznymi należy wziąć pod uwagę specyfikę podmiotu łączącego kapitałowe ograniczenie odpowiedzialności z rozszerzeniem jej na majątek osobisty wspólnika. Zakres ukształtowanego przez przepisy odesłania można określić jako stosunek niezależ-

³ Spółkami osobowymi w rosyjskiej regulacji są spółka komandytowa (*командитное товарищество*), spółka jawna (*полное товарищество*). Regulacja ukraińska nie tworzy podziału spółek na osobowe i kapitałowe.

⁴ Do tej kategorii należą spółka akcyjna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółka z dodatkową odpowiedzialnością.

⁵ Г.Ф. Шершеневич: *Учебник торгового права*, Moskwa 1914, s. 92, pisze o różnych współczesnych jemu nazwach tego samego podmiotu.

⁶ Podstawowym wielokrotnie wysuwany w doktrynie i praktyce jest ujednoczenie i usunięcie wewnętrznych spójności systemu prawnego; Н.А. Саниахметова: *Предпринимательское (хозяйственное) право*, Одисей–Наркóв 2005, s. 178.

⁷ Regulacja ukraińska w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością rozpisana jest w kodeksie cywilnym, kodeksie gospodarczym oraz ustawie prawo o spółkach.

⁸ Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994, СЗРФ 1994, № 32, Ст. 3301.

⁹ Федеральный закон от 8.02.1998, № 14–ФЗ Об обществах с ограниченной ответственностью СЗРФ 1998, № 7, Ст. 785.

ności¹⁰. Istnieje bowiem część wspólna, określająca stosunki wewnętrzne jednakowe dla obu rodzajów spółki, oraz części odrębne, określające stosunki spółki z podmiotami zewnętrznymi.

2. CHARAKTER PRAWNY UDZIAŁU W SPÓŁCE Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Ustawy wyodrębniają dwie kategorie członków spółki. Są to odpowiednio: członkowie założyciele: *засновники* (ros.), *засновнику* (ukr.), oraz wspólnicy *участник* (ros.), *учаснику* (ukr.). Założyciele to osoby uczestniczące w zakładaniu spółki, a odpowiednie regulacje ich dotyczące odnoszą się również do wspólników spółki. Uczestnikiem w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością może być każdy podmiot, zarówno osoba fizyczna, jak i prawna. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością może mieć jednego¹¹ lub kilku uczestników. Maksymalną liczbę uczestników spółki określa prawo¹². Jeżeli udziałowców jest więcej, to należy spółkę przekształcić w spółkę akcyjną lub zmniejszyć liczbę wspólników w ciągu jednego roku. Jeżeli ten termin zostanie przekroczony, a nie zmniejszy się liczba uczestników w spółce, należy ją zlikwidować¹³. Nie może być jedynym uczestnikiem spółki z ograniczoną odpowiedzialnością inna spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, której uczestnikiem jest jeden podmiot. Osoba może być uczestnikiem tylko jednej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, która ma jednego uczestnika. Specyfika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością dopuszcza dodatkowe prawa i obowiązki wspólnika¹⁴. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez I. Spasibo–Fateewą udział ma wartość odpowiadającą części kapitału zakładowego przypadającego na wspólnika zgodnie z wniesionym przez niego wkładem. Udział stanowi zespół uprawnień majątkowych i niemajątkowych¹⁵ przysługujących wspólnikowi w spółce.

¹⁰ С.Д. Могилевский, И.А. Смойлов: *Корпорации в России Правовой статус и основы деятельности*, Moskwa 2007, s. 115.

¹¹ Możliwość posiadania jednego uczestnika stanowi jedną z cech spółki tego rodzaju według O.O. Kot (w:) O.B. Дзера, Н.С. Кузнецова, В.В. Луця (red.): *Наукового практичний коментар цивільного кодексу України*, Kijów 2007, s. 213.

¹² Według kodeksu cywilnego jest to 10 osób, dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością 50 osób.

¹³ Jeżeli przed wydaniem wyroku spółka wejdzie w fazę przekształceń, to podstawa wydania takiego wyroku odpada; O.O. Kot (w:) O.B. Дзера, Н.С. Кузнецова, В.В. Луця (red.): *Наукового практичний коментар цивільного кодексу України, op. cit.*, s. 214.

¹⁴ И.С. Шиткина: *Корпоративное право*, Moskwa 2007, s. 97.

¹⁵ I. Спасибо Фатеєва: *Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів прававласності*, Українське комерційне право 2004, 5.

3. ODPOWIEDZIALNOŚĆ WSPÓLNIKA SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

3.1. CHARAKTER PRAWNY DODATKOWEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI WSPÓLNIKA SPÓŁKI Z DODATKOWĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Zgodnie z pryncypium ograniczonej odpowiedzialności¹⁶ wspólnik spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nie odpowiada za zobowiązania spółki, a spółka nie odpowiada za zobowiązania wspólnika. Wspólnicy ryzykują utratę wyłącznie posiadanej przez siebie udziału. Taka odpowiedzialność stanowi pełną realizację zasady odrębności spółki i wspólnika. Ponadto odpowiedzialność tego rodzaju wspólnik ponosi na podstawie art. 2 pkt 1 ustawy o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w granicach umówionego, a nie wniesionego do spółki wkładu¹⁷. Podstawą prawną regulującą odpowiedzialność wspólnika spółki jest art. 87 pkt 1 kodeksu cywilnego RF oraz art. 2 pkt 1 ustawy o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. Regulacje te wskazują solidarną odpowiedzialność wspólnika (ros. *солидарная ответственность участника*) spółki za zobowiązania zaciągnięte przez spółkę niezależnie od ich źródła. Odpowiedzialność ta występuje, gdy wspólnik nie wniósł umówionego wkładu w określonym, umówionym terminie, umówionej jakości i wysokości. W tym zakresie, poza zapisami umownymi, wspólników zobowiązuje regulacja ustawowa określająca roczny termin dla opłaty przyznanego wspólnikowi udziału w spółce.

Odpowiedzialność wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością we wskazanej sytuacji ma charakter solidarny. Solidarność odpowiedzialności wspólnika wobec wierzycieli spółki określona jest w art. 323 pkt 1 kodeksu cywilnego RF. Wskazano w nim możliwość zaspokojenia zobowiązania zgodnie z wolą wierzyciela całości lub w części zobowiązania od jednego, niektórych lub wszystkich zobowiązanych. Granicą odpowiedzialności wspólnika jest wykonanie zobowiązania w całości, to znaczy opłata wartości udziału lub spłata przypadającego na niego części zadłużenia spółki.

Podstawą do analizy subsydiarnej odpowiedzialności wspólnika (ros. *солидарная ответственность участника*) jest wystąpienie sytuacji, w której spółka sama nie może wykonać swojego zobowiązania. Sytuacja taka zachodzi, gdy majątek spółki nie pozwala na wykonanie zobowiązania pieniężnego. Jest to jedyna i konieczna przesłanka dla uruchomienia dodatkowej odpowiedzialności wspólnika.

¹⁶ Jest to konstrukcja doktrynalna, oznaczająca ścisłe rozdzielenie zobowiązań spółki, za które wspólnik nie odpowiada, oraz zobowiązań wspólnika, za które spółka nie odpowiada; piszą o nim И.С. Шиткина: *Корпоративное...*, *op. cit.*, s. 450 oraz Т.В. Кашанина: *Корпоративное право*, Moskwa 2006, s. 143.

¹⁷ М.Ю. Тихомиров: *Комментарий к Федеральному закону об обществах с ограниченной ответственностью*, Moskwa 2008, s. 23.

Solidarność wspólników oznacza, że każdy wspólnik jest dłużnikiem w każdym z zobowiązań, które nie zostało wykonane. W związku z powyższym, każde zobowiązanie w części odpowiedniej do wielkości udziałów powinno być spełnione przez wspólnika z jego osobistego majątku. Stopień wypełnienia każdego zobowiązania jest refleksem wielkości posiadanych przez wspólnika udziałów.

Dodatkowa odpowiedzialność wspólnika w spółce z dodatkową odpowiedzialnością nie jest wkładem wspólnika do spółki; ani wspólnik, ani spółka nie mogą dysponować dodatkową odpowiedzialnością wspólnika. Tylko w jednym wskazanym przez prawo przypadku dodatkowa odpowiedzialność wspólnika jest wykorzystywana.

3.2. WIELKOŚĆ DODATKOWEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI

Wspólnik spółki z dodatkową odpowiedzialnością odpowiada za zobowiązania spółki w sposób szerszy niż wspólnik spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Odpowiedzialność wspólnika spółki z dodatkową odpowiedzialnością kształtowana jest przez trzy czynniki zawarte w statucie spółki. Dopiero po określeniu tych trzech czynników możliwe jest określenie wielkości dodatkowej odpowiedzialności wspólnika spółki.

Pierwszym czynnikiem kształtującym odpowiedzialność wspólnika spółki jest zawarta w umowie spółki wielkość kapitału zakładowego. Jest to czynnik wpływający w jednakowym stopniu na odpowiedzialność wszystkich wspólników spółki. Im większa jest ogólna wielkość kapitału zakładowego, tym większa jest dodatkowa odpowiedzialność wspólnika spółki. Ponieważ na podstawie wielkości kapitału zakładowego oblicza się wielkość odpowiedzialności wspólnika, nominalna wartość kapitału zakładowego ma przełożenie na wartość kapitału zakładowego.

Drugim czynnikiem kształtującym wielkość dodatkowej odpowiedzialności wspólnika jest wielkość udziału wspólnika. Reżim udziałowy ukraińskiej i rosyjskiej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oparty jest na wzorcach germańskich. Każdy ze wspólników może posiadać jeden udział, a wielkości tych udziałów są różne. Ocena wielkości udziałów wspólników następuje poprzez zestawienie wartości nominalnej każdego z udziałów z wartością nominalną ogólnej sumy kapitału zakładowego. Dodatkowa odpowiedzialność zależna jest od wielkości udziału przypadającego każdemu ze wspólników w ten sposób, że część kapitału zakładowego przypadająca na wartość udziału wspólnika spółki jest mnożona przez nominalną wartość kapitału zakładowego spółki. Wynika z powyższego, że im większy jest udział wspólnika, tym większy jest rozmiar jego dodatkowej odpowiedzialności. Udziały wspólników często mają różne wartości, dlatego wielkość dodatkowej odpowiedzialności może być różna dla wspólników tej samej spółki.

Trzecim czynnikiem wpływającym na rozmiar dodatkowej odpowiedzialności wspólników spółki jest umówiony pomiędzy wspólnikami mnożnik określający

wielkość dodatkowej odpowiedzialności względem wierzycieli spółki. Mnożnik wskazany statutem jest jednakowy dla wszystkich wspólników spółki, może on być wyrażony liczbą pierwszą lub ułamkiem. Brak jest w tym zakresie regulacji prawnej stanowiącej o minimalnej lub maksymalnej wielkości dodatkowej odpowiedzialności. W związku z tym, w praktyce obrotu gospodarczego często spotyka się spółki z dodatkową odpowiedzialnością o mnożniku wyrażonym ułamkiem bardzo niskim. Spółka taka jest bardzo podobna do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

Podsumowując wyżej przedstawioną regulację, można wskazać konkretną wartość dodatkowej odpowiedzialności wspólników. Pomnożenie trzech wskazanych wielkości daje konkretną wartość pieniężną, stanowiącą dodatkową odpowiedzialność wspólnika. Dla każdej spółki możliwe to jest jedynie po analizie statutu. Takie zróżnicowanie pozwala na funkcjonowanie znacznie różniących się od siebie podmiotów w ramach jednej kategorii spółki z dodatkową odpowiedzialnością. Spółki, w których dodatkowa odpowiedzialność została ustalona na niskim poziomie, na przykład wyrażona ułamkiem, istotnie przypomina konstrukcyjnie spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością. Regulacja przedstawiona powyżej jest niepełna i w związku z tym pojawia się wniosek *de lege ferenda*, aby została ona doprecyzowana.

3.3. PODMIOTOWY KRĄG PODMIOTÓW ZOBOWIĄZANYCH NA PODSTAWIE DODATKOWEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI WSPÓLNIKA SPÓŁKI Z DODATKOWĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

W przypadku spółki z dodatkową odpowiedzialnością, odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte przez siebie ponosi spółka, a w przypadku gdy nie jest możliwe całkowite zaspokojenie się wierzycieli z majątku spółki, swym majątkiem odpowiadają wspólnicy. Odpowiedzialność wspólników jest subsydiarna¹⁸ wobec odpowiedzialności, jaką ponosi za swoje zobowiązania spółka. Oznacza to, że jedynie gdy spółka sama nie może pokryć swoich zobowiązań, powinny być one pokryte w następnej kolejności przez wspólników spółki, niezależnie od chwili ich zgłoszenia¹⁹. Odpowiedzialność wspólników jest proporcjonalna, co oznacza, iż każdy ze wspólników ponosi odpowiedzialność za zobowiązania w stopniu właściwym do stopnia pokrytego przez siebie kapitału zakładowego²⁰. Rozkład odpowiedzialności w spółce z dodatkową odpowiedzialnością jest taki sam jak rozkład części kapitału zakładowego wniesionego przez poszczególne osoby. Należy zauważyć, że wspólnicy uczestniczą w spółce w stopniu, w którym uczestniczyli

¹⁸ Subsidiarna w stosunku do innych osób w spółce, realizuje się ona na podstawie art. 619 kodeksu cywilnego Ukrainy; Цивільний кодекс України від 16.01.2003, *Офіційний Вісник України (ОВУ)*, 2003, N. 11, Ст. 461.

¹⁹ E. Харитоновна: *Коментар цивільного кодексу*, Одисей–Наркóв 2003, s. 109.

²⁰ Art. 80 ust. 4 Господарський кодекс України від 16.01.2003, *Офіційний Вісник України (ОВУ)*, 2003, N. 11, Ст. 462; kodeks gospodarczy Ukrainy, odpowiednik ustawy o swobodzie działalności gospodarczej.

w kapitale zakładowym, i w tym samym stopniu odpowiadają za zobowiązania, które nie mogą być przez spółkę wykonane. Oznacza to uczestnictwo solidarne, w odpowiednim stopniu, w każdym z osobna zobowiązaniu, które nie może być przez spółkę wykonane²¹. Jeżeli wspólnik takie zobowiązanie wykona, ma on prawo regresu zwrotu poniesionych kosztów²².

Wspólnicy odpowiadają ponadto w sposób solidarny²³, co oznacza, że wierzyciel może się zwrócić do każdego ze wspólników. W wypadku bankructwa jednego ze wspólników jego odpowiedzialność wynikająca z charakteru spółki z dodatkową odpowiedzialnością dzieli się pomiędzy pozostałych uczestników spółki, ale jest to regulacja względnie dyspozytywna. Podobnie w przypadku zbycia, wydzielenia lub stworzenia nowego udziału dodatkowa odpowiedzialność dotyczy kolejnych wspólników spółki.

Odpowiedzialność wspólnika nie może być wyłączona umownie jako regulacja publicznoprawna²⁴, stanowi ona bowiem część charakterystyki zdefiniowanego ustawą typu spółki z dodatkową odpowiedzialnością²⁵. Wielkość dodatkowej odpowiedzialności wspólnika uzależniona jest od wielkości wkładu przez niego wniesionego. Dodatkowa odpowiedzialność rozkłada się proporcjonalnie do stopnia pokrycia przez każdego z udziałowców kapitału zakładowego i nie można tej odpowiedzialności umową spółki wyłączyć.

Odpowiednia regulacja ma zastosowanie do osób będących następcami prawnymi uczestników spółki. Jeżeli udziały w spółce zostaną zbyte w jakiegokolwiek formie innemu podmiotowi niż uczestniczący w spółce, podmiot ten będzie ponosił odpowiedzialność na równi z podmiotem, który zbył jemu udziały w spółce. Jeżeli w skład spółki wchodziła osoba prawna i zbankrutowała, to dodatkowa odpowiedzialność przypadająca na nią rozkłada się na uczestników spółki pozostałych w spółce. Odpowiedzialność ta rozkłada się proporcjonalnie do stosunku pokrycia przez wspólników pozostałych w spółce kapitału zakładowego, co powoduje, że mimo zmiany podmiotów uczestniczących w spółce poziom dodatkowej odpowiedzialności co do ogólnej wartości nie ulega zmianie. Oznacza to, że mimo zmian w składzie wspólników, poziom dodatkowego zabezpieczenia pozostaje niezmienny.

Ważny dla odpowiedzialności wspólników spółki z dodatkową odpowiedzialnością, jest fakt, iż jej wysokość określona jest liczbą powstałą z pomnożenia wiel-

²¹ В.Д. Примак: *Гражданско-правовая ответственность юридических лиц*, Київ 2007, s. 210.

²² Е. Хаитонова, Е. Харитоновна: *Комментар...*, *op. cit.*, s. 109.

²³ Ustawa prawo o spółkach handlowych, art. 65.

²⁴ Odpowiedzialność wspólnika stanowi cechę konstrukcyjną spółki z dodatkową odpowiedzialnością i nie może być w sposób umowny wyłączona, również nie jest dopuszczalne wprowadzenie odpowiedzialności osobistej wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

²⁵ Historycznie dodatkowa odpowiedzialność została wprowadzona ze względu na powszechne bankructwa spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, niepozostawiające majątku dla spłaty swoich zobowiązań, А.И. Камика: *Очерки торгового права*, Санкт-Петербург: Санкт-Петербург 1911, s. 274.

kości wniesionego kapitału zakładowego przez liczbę ustaloną i jednakową dla wszystkich współników. Liczba określająca wielkość dodatkowej odpowiedzialności w założeniu doktrynalnym²⁶ powinna być wyrażona liczbą pierwszą. W ten sposób odpowiedzialność współnika bardzo się rozszerza. Dodatkowa odpowiedzialność znacznie przewyższająca kapitał zakładowy zbliża konstrukcyjnie spółkę z dodatkową odpowiedzialnością do spółek osobowych, eksploatując odpowiedzialność osobistą współnika za zobowiązania spółki. Liczba ta może być wyrażona ułamkiem poniżej jednej jednostki, co oznacza, że odpowiedzialność współników w spółce z dodatkową odpowiedzialnością, w której mnożnik wynosi na przykład 0,1, zbliżona jest do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

4. KAPITAŁ ZAKŁADOWY SPÓŁKI Z DODATKOWĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

4.1. NOMINALNA WIELKOŚĆ KAPITAŁU ZAKŁADOWEGO A WARTOŚĆ REALNA UDZIAŁU W SPÓŁCE

W odniesieniu do wielkości kapitału zakładowego spółki możliwe jest rozróżnienie dwóch sposobów określania jego wielkości: wartości nominalnej kapitału zakładowego spółki oraz wartości realnej kapitału zakładowego spółki. Wielkości te dotyczą kapitału zakładowego spółki w jednym czasie i są różnymi sposobami wyrażenia wartości udziału współnika.

Wartość nominalna kapitału zakładowego spółki (ros. *номинальная стоимость уставного капитала общества*, ukr. *номінальна вартість уставного капіталі*) to wartość określona w statucie i odzwierciedlona w rejestrze publicznym. Wartość nominalną określają współnicy spółki według własnego uznania lub niezależną oceną²⁷. Granicą w tym zakresie jest wartość realna wkładów współników, której wartość nominalna nigdy nie może przekroczyć. W systemie prawnym Federacji Rosyjskiej jest to wartość zawarta w umowie spółki oraz podana do rejestracji²⁸. Minimalną wartością kapitału zakładowego spółki kapitałowej jest wartość ujęta w przepisach jako minimalny kapitał zakładowy spółki, który nazywany jest kapitałem statutowym (ros. *статутный капитал*). Na podstawie takiej regulacji M.J. Tihomirow²⁹ opisuje wartość nominalną kapitału zakładowego spółki jako minimalną

²⁶ Т.В. Кашанина: *Корпоративное право*, Moskwa 2006, s. 143; tylko takie ujęcie realnie zwiększa odpowiedzialność współników spółki za jej zobowiązania.

²⁷ С.Д. Могилевский, И.А. Смойлов: *Корпорации...*, *op. cit.*, s. 100.

²⁸ Федераль наяналоговая служба; podstawę prawną rejestracji stanowi ФЗ О государственной регистрации юридических лиц и индивидуальных предпринимателей СЗРФ 2001, № 33, Ст. 3431.

²⁹ М.Ю. Тифомиров: *Комментарий к Федеральному закону...*, *op. cit.*, s. 107.

wartość, którą spółka zgodnie z kodeksem zawsze powinna posiadać. Inaczej wartość nominalną kapitału zakładowego określa W.M. Krawczuk³⁰. Według niego oznacza ona niezmienną i ustaloną wartość początkową. Takie rozumienie wartości nominalnej kapitału zakładowego kładzie nacisk przede wszystkim na jego zebranie oraz funkcjonowanie w obrocie gospodarczym podmiotu, który został zarejestrowany na podstawie majątku zgromadzonego przed rejestracją spółki. Nominalna wartość kapitału zakładowego jest podstawą określenia wielkości udziału wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zorganizowaną w typie germańskim³¹. Wielkość udziału jest proporcją pomiędzy wartością udziału a wartością całego kapitału zakładowego spółki.

Wartością realną udziału (ros. *действительная стоимость доли*) wspólnika jest wartość majątku przysługującego spółce w danej chwili, pomniejszona o zobowiązania spółki³². Wartość realna kapitału zakładowego oznaczana jest w przepisach jako wartość czystych aktywów spółki (ros. *чистые активы общества*)³³.

Spółka zawsze powinna posiadać majątek co najmniej równy wartości nominalnej kapitału zakładowego. W przypadku gdy wartość przedmiotów i praw spółce przynależnych nie odpowiada wysokości kapitału zakładowego, wartość tegoż winna być zmniejszona do wartości odpowiadającej wartości majątku spółki lub mniejszej. Efektem różnicy pomiędzy opisywanymi pojęciami jest zagadnienie związane z oceną udziału wspólnika. Udział ten oceniany jest na podstawie statutowej wielkości kapitału zakładowego. Wielkość udziału wspólnika obliczana jest na podstawie stosunku wartości kapitału nominalnego spółki do wartości wkładu realnie wniesionego przez wspólnika. Posiada on odzwierciedlenie w kapitale realnym spółki, jeżeli wspólnik posiada 20% udziałów spółki, bo taka część kapitału zakładowego została przez niego pokryta. Odpowiednio przynależy jemu 20% realnego majątku spółki w dniu oceny tegoż. Oznacza to również, iż na etapie organizacji spółki pokrył on 20% ogólnej wartości kapitału zakładowego spółki.

Inaczej kształtuje się problem wartości udziału przysługującego wspólnikowi. Jego wartość oblicza się na podstawie stosunku udziału wspólnika w kapitale nominalnym, nadając mu jednak wartość odpowiadającą przypadającej na tegoż wspólnika wartości kapitału zakładowego. W związku z tym, jeżeli do spółki przystępuje nowy uczestnik, powinien prócz opłacenia części kapitału zakładowego zapłacić również ekwiwalent wartości majątku spółki przypadającego na niego majątku spółki, odpowiedni do rozmiaru obejmowanego udziału.

Z drugiej strony, w fazie założenia spółki wspólnicy mogą objąć udziały za wartość nominalną wraz z nadwyżką (agio) lub przeznaczyć część wkładów na inne

³⁰ В.М. Кравчук: *Корпоративне право*, Юріком інтер, Кіїв 2008, s. 500.

³¹ Więcej na ten temat И.С. Шиткина (red.): *Корпоративное право*, Москва 2007, s. 302.

³² И.С. Шиткина: *Корпоративное право, op. cit.*, s. 92.

³³ Pojęcie to szerzej w рісміе Приказ Минфина России № 10н, ФЦКБ РФ № 03–6/пз з 29 stycznia 2003 г. Об утверждении порядка оценки стоимости чистых активов акционерных обществ БНА. 2003, №18.

fundusze spółki. W ten sposób kształtują się jednoznacznie dwie różne wartości udziału wspólnika w kapitale zakładowym. Wartość nominalna kapitału zakładowego jest stała i uprzednio ustalona w dokumentach założycielskich spółki w odróżnieniu od kapitału realnego, który stanowi wartość czystych aktywów spółki, to znaczy majątku spółce przynależnego, pomniejszonego o wartość zobowiązań tegoż podmiotu, zmienna z upływem czasu³⁴.

4.2. KAPITAŁ ZAKŁADOWY A INNE KAPITAŁY SPÓŁKI

W skład majątku spółki wchodzi różnego rodzaju prawa i przedmioty majątkowe oraz zobowiązania. W spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w odróżnieniu od spółki akcyjnej w polskim systemie prawnym niezbędne jest wyodrębnienie osobnego zapisu księgowego oznaczonego jako kapitał zakładowy. W ramach strukturalnego rozróżnienia można wyróżnić w obrębie majątku spółki³⁵ osobno wyróżnione fundusze w postaci: kapitału zakładowego, kapitału zapasowego, kapitału rezerwowego oraz inne fundusze mające konkretne przeznaczenie.

Kapitał zapasowy jest funduszem fakultatywnym wyodrębnianym w celu pokrycia strat bilansowych powstałych w czasie działania spółki. Kapitał ten może być wypłacony wspólnikom w części, w jakiej powstał z zysku spółki lub może być przeznaczony na podniesienie kapitału zakładowego. Kapitał zapasowy powinien być opisany w umowie spółki, w szczególności należy określić cele, na jakie ma być przeznaczony. Zgodnie z treścią umowy spółki może on być wypłacony wspólnikom w części, w jakiej powstał z zysku spółki, lub przeznaczony na podniesienie kapitału zakładowego. Źródłami tego kapitału mogą być: nadwyżka opłacona zgodnie z umową spółki za nabytą część kapitału zakładowego, tak zwane agio, część zysku wypracowanego przez spółkę lub konwersja wierzytelności pożyczki udzielonej spółce przez wspólnika.

Kolejnym wyodrębnionym przez ustawę funduszem jest fundusz rezerwowy, który składa się z dopłat wspólników. Cele i zasady działania tego funduszu powinny być określone w umowie spółki. Ponadto, możliwe jest utworzenie funduszu z aktualizacji wyceny. Na fundusz ten składa się wartość początkowa i późniejsze odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, które mogą podlegać aktualizacji wyceny. Innymi znanymi funduszami związanymi bezpośrednio z działaniem spółki są zakładowy fundusz świadczeń socjalnych oraz zakładowy fundusz rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Prawodawstwo ukraińskie w zakresie dodatkowych funduszy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością stanowi, iż konieczne jest wyodrębnienie nie tylko funduszu zakładowego, ale i innych funduszy.

³⁴ И.С. Шишкина: *Корпоративное право*, *op. cit.*, s. 92.

³⁵ M. Rygoł (w:) A. Kidyba (red.): *Meritum. Prawo spółek 2007/200*, s. 681; wyodrębnienie różnych funduszy w majątku spółki.

Artykuł 14 ustawy Prawo o spółkach³⁶ w części ogólnej odnoszącej się do wszystkich rodzajów spółek stanowi, że spółka ma obowiązek utrzymywać nie tylko kapitał zakładowy, ale również fundusz rezerwowy, nazywany także ubezpieczeniowym. Wartość tego funduszu musi mieć minimalną wartość co najmniej 25% wartości kapitału zakładowego spółki. Ponadto każdego roku działalności spółki odpowiednia część czystego zysku spółki powinna być przekazywana do kapitału rezerwowego (ubezpieczeniowego). Może to być wielkość dowolna, nie mniejsza jednak niż 5%. Inne fundusze mogą być wymagane przez ustawy odrębne lub dokumenty rejestracyjne spółki.

4.3. WIELKOŚĆ KAPITAŁU ZAKŁADOWEGO

Obecnie w wielu krajach europejskich, które przyjęły germański systemu organizacji prawa spółek, toczy się dyskusja na temat wielkości kapitału zakładowego opisanego w ustawie. Wysuwane są propozycje mające na celu zmniejszenie ustawą wymaganej wielkości kapitału zakładowego lub jego całkowite zniesienie³⁷. Koryfeusze tego rozwiązania podkreślają, iż obecnie funkcja gwarancyjna kapitału zakładowego zabezpieczona jego wysokością jest czysto teoretyczna. Dlatego postulują, wzorem niektórych krajów europejskich, zniesienie minimalnej wysokości kapitału zakładowego dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub wprowadzenie nowego typu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nieposiadającej minimalnego kapitału zakładowego. Ciężar funkcji gwarancyjnej kapitału zakładowego spółki mógłby zostać rozłożony pomiędzy wspólników spółki a członków zarządu.

WIELKOŚĆ KAPITAŁU ZAKŁADOWEGO W PRAWIE ROSYJSKIM

Podstawą prawną dla wyznaczenia minimalnej wielkości kapitału zakładowego spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jest kodeks cywilny oraz ustawa o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. Obie te regulacje wskazują minimalną wielkość kapitału zakładowego na 100³⁸ minimalnych miesięcznych wynagrodzeń za pracę (ros. *минимальных месячных оплат труда*, ukr. *мінімальні заробітні плати*). Dla spółki akcyjnej jest to co najmniej 1000³⁹ minimalnych mie-

³⁶ Ustawa z dnia 8 lutego 1998 r. Федеральный Закон № 14–ФЗ „Об обществах с ограниченной ответственностью”, ustawa o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, opublikowana w СЗРФ 1998, № 7, Ст. 785, zwana w dalszej części tekstu ustawą o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością.

³⁷ M. Żurek: *Liberalizacja zasady ochrony kapitału zakładowego i jej znaczenie dla KSH*, Monitor Prawniczy 2007, nr 19.

³⁸ Artykuł 14 ustawy o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością.

³⁹ Ustawa z dnia 26 grudnia 1995 r. Федеральный Закон № 208–ФЗ „Об акционерных обществах”, ustawa o spółkach akcyjnych, opublikowana w СЗРФ 1996, № 1, Ст. 1, zwana w dalszej części tekstu ustawą o spółce akcyjnej.

sięczych wynagrodzeń za pracę. Wielkości powyższe liczone są na dzień złożenia dokumentów rejestracyjnych spółki.

WIELKOŚĆ KAPITAŁU ZAKŁADOWEGO W PRAWIE UKRAIŃSKIM

Kodeks cywilny Ukrainy⁴⁰ oraz ustawa prawo o spółkach stanowią o minimalnej wielkości kapitału zakładowego dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki z dodatkową odpowiedzialnością. Są to spójne regulacje ustanawiające wielkość kapitału zakładowego spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na poziomie stu minimalnych miesięcznych wynagrodzeń za pracę⁴¹. Dla porównania można wskazać, iż dla spółki akcyjnej kodeks ustanawia minimalną wysokość kapitału zakładowego na poziomie 1250 minimalnych miesięcznych wynagrodzeń za pracę⁴². Wskazane miesięczne opłaty za pracę liczone są na dzień złożenia dokumentów rejestracyjnych, dzień ten jest również dniem rejestracji spółki.

W związku z procesami ekonomicznymi, w szczególności związanymi z realną wartością pieniądza, wartość minimalnego miesięcznego wynagrodzenia za pracę jest zmieniana. W roku 2004 było to 20 500 hrywien, następnie minimalne miesięczne wynagrodzenie podniesiono do 237 hrywien miesięcznie, co daje 23 700 hrywien. Na koniec roku 2007 wielkość kapitału zakładowego liczona na podstawie iloczynu wielkości minimalnego miesięcznego wynagrodzenia za pracę wynoszącego 500 hrywien wynosiła 50 000 hrywien. Inaczej w przypadku spółek ze znacznym udziałem zagranicznym. Spółki, w których podmioty zagraniczne posiadają powyżej 50 % udziałów, do skutecznego zarejestrowania muszą mieć kapitał zakładowy pięć razy większy niż podmioty krajowe.

Kapitał wyliczony w ten sposób ma określoną w walucie Ukrainy, hrywnie, wielkość na dzień rejestracji spółki. W ustawie nie zapisano obowiązku podnoszenia kapitału zakładowego w związku ze zmianą wartości pieniężnej minimalnego miesięcznego wynagrodzenia za pracę⁴³. Oznacza to, że kapitał zakładowy spółki ma wartość zgodną z wartością minimalnego miesięcznego wynagrodzenia na dzień rejestracji podmiotu. Rozwiązanie takie z jednej strony przyczynia się do odporności wielkości kapitału zakładowego na inflację na etapie rejestracji spółki. Znaczna inflacja może doprowadzić do zmniejszenia realnej wielkości kapitału zakładowego do wielkości wręcz symbolicznej. W związku z brakiem prawnego obowiązku podnoszenia kapitału możliwe jest

⁴⁰ Цивільний кодекс України від 16.01.2003, *Офіційний Вісник України (ОВУ)*, 2003, N. 11, Ст. 461; kodeks cywilny Ukrainy.

⁴¹ Art. 52, Закон України Про господарські товариства від 19.09.1991 № 1576–XII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 1991, N. 49, Ст. 682; ustawa prawo o spółkach.

⁴² Art. 24 ust. 4, Закон України Про господарські товариства.

⁴³ Zmiana jakiegokolwiek innego wpisu w rejestrze nie powoduje również konieczności zmiany uprzednio zarejestrowanego kapitału zakładowego; O. Дзера (w:) O. Дзера: *Коментар до цивільного кодексу України*, Юріком інтер, Кієв 2006, s. 390.

działanie spółek o bardzo niskim kapitale zakładowym. W związku z hiperinflacją odnotowaną w roku 1993, która doprowadziła do znaczącej zmiany wartości karbowanica ukraińskiego, spółki zaczynające swoją działalność przed tym zdarzeniem posiadają kapitał zakładowy realnie bardzo niewielki. Obecnie obowiązująca regulacja spowodowała w tak drastycznie zmieniających się warunkach ekonomicznych, że ówczesna obligatoryjna wysokość kapitału zakładowego dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i dla spółki z dodatkową odpowiedzialnością, 50 000 karbowanów⁴⁴, dzisiaj warta jest około 0,5 hrywny. Nie jest to więc majątek, dzięki któremu można realizować funkcje kapitału zakładowego⁴⁵, nie posiada bowiem podstawowej cechy zjednoczenia kapitałów celem realizacji wspólnego przedsięwzięcia, gdyż w oparciu o tak niewielki majątek żadnego przedsięwzięcia realizować się nie da.

Niewątpliwym walorem regulacji ukraińskiej jest fakt, że nowo powstające podmioty w sytuacji zmiany podstawowego wynagrodzenia będą musiały podwyższyć wartość zgromadzonego kapitału, co spowoduje zniwelowanie efektu inflacyjnego w tej właśnie fazie.

Z drugiej jednak strony, spółki tego samego rodzaju mają mocno zróżnicowany swój kapitał zakładowy, co powoduje konieczność jego badania i ocenę rzetelności podmiotu na innych podstawach niż kapitał zakładowy. Spółka taka zbliża się do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością bez przewidzianej ustawą minimalnej wielkości udziału oraz minimalnej wielkości kapitału zakładowego⁴⁶.

PODSUMOWANIE

Spółka z dodatkową odpowiedzialnością stanowi konsekwentną realizację niemieckiego wzorca spółki, opierającej się na udziałach wspólników takich samych jak w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. Dodatkowa odpowiedzialność wspólników w sposób znaczący rekompensuje niedostatki w zaspokojeniu wierzycieli z majątku spółki kapitałowej.

Spółka nieograniczająca ryzyka do wartości udziału nie jest dla wspólników atrakcyjna, zobowiązani są oni ponosić odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte przez spółkę, wobec której ich działania są ograniczone. Dodatkowa odpowiedzialność nie daje dodatkowego wpływu na działanie spółki ponad uprawnienia właścicielskie przysługujące wspólnikowi spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Jest to znacząca dysproporcja praw, ponieważ wspólnikowi spółki kapitałowej

⁴⁴ В.М. Кравчук: *Корпоративне право*, *op. cit.*, s. 500.

⁴⁵ Podstawowymi funkcjami kapitału zakładowego są funkcja ekonomiczna, gwarancyjna, rejestracyjna; więcej na ten temat И.С. Шишкина (red.): *Корпоративное право*, *op. cit.*, s. 224; podobnie Ю. Ершов: *Зачем нужен уставный капитал*, *ЕЖ-Юрист* 2005, № 31, s. 4.

⁴⁶ Postulat ten często jest podnoszony w dyskusjach doktrynalnych; na przykład М. Žurek: *Liberalizacja zasady ochrony kapitału zakładowego i jej znaczenie dla KSH*, *op. cit.*

przysługują prawa i obowiązki właścicielskie wynikające z wielkości przysługującego mu udziału. Spółka, w której prawa i obowiązki wspólnika prócz dodatkowej odpowiedzialności nadawały mu dodatkowe uprawnienia, zbliżona byłaby konstrukcyjnie do spółek osobowych.

Może to stworzyć sytuację, w której wspólnik nieświadomy lub sprzeciwiający się działaniom władz spółki zostanie obciążony jej zobowiązaniami. Ponadto, wspólnik spółki z dodatkową odpowiedzialnością musi mieć pewien majątek lub możliwość jego uzyskania w celu pokrycia długów. Konsekwencją tego jest niekorzystna ekonomicznie sytuacja, w której wspólnik posiada pieniądze, ale nimi nie obraca, a spółka ma gwarancje, z których nie może korzystać.

Powszechny jest pogląd mówiący o tożsamości spółki z dodatkową odpowiedzialnością ze spółką z ograniczoną odpowiedzialnością. W ramach tego poglądu spółka z dodatkową odpowiedzialnością jest jedynie umowną modyfikacją spółki z ograniczoną odpowiedzialnością⁴⁷, możliwą na zasadzie swobody umów uczestników spółki. Takie stanowisko sprzeczne jest z zasadą *numerus clausus* typów spółek jako podmiotów o ustalonych cechach konstrukcyjnych.

Stworzenie dodatkowej odpowiedzialności wspólników spółki wykracza w sposób znaczący poza ramy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Oba typy spółek są korporacjami i w związku z tym posiadają podstawowe jej cechy. Zarówno spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, jak i spółka z dodatkową odpowiedzialnością oddzielają ściśle element właścicielski oraz zarządzający⁴⁸. Elementem właścicielskim w obu spółkach są udziały obejmowane przez wspólników w zamian za wkłady przekazane spółce. W związku z tym prawa właścicielskie przysługują wspólnikom i mogą oni decydować o sprawach spółki tylko w pewnej części dotyczącej organów, przedmiotu działalności spółki, wyrażają także zgodę na wskazane statutem kategorie działania zarządu. Realizacja tych praw zachodzi zawsze przy zgodzie ustalonej większości wspólników lub nawet jednogłośnie. Pojedynczy wspólnik mniejszościowy nie może realizować swoich uprawnień. Spółka jako podmiot praw i obowiązków jest samodzielna i w związku z tym to jej organy decydują o działaniach spółki niezależnie od wspólników. Spółka z dodatkową odpowiedzialnością w tym zakresie inaczej przeprowadza linie podziału pomiędzy spółką a wspólnikiem.

Drugi reprezentowany w literaturze pogląd, mówiący o tym, że spółka z dodatkową odpowiedzialnością stanowi odrębny rodzaj spółki, opiera się na przyjęciu podstawowego kryterium ukształtowania odpowiedzialności wspólników⁴⁹. Jest to podstawowe kryterium odnoszące się do spółek należących do tej samej grupy,

⁴⁷ И.М. Хужукова: *Корпоративное право Российской Федерации. Курс лекций: Учебник пособие для вузов* — М. Экзамен, Moskwa 2004, s. 245.

⁴⁸ Są to zgodnie z reprezentowanym w doktrynie poglądem dwie podstawowe cechy spółki jako korporacji prawa prywatnego, tak pisze na ten temat И.С. Шиткина (red.): *Корпоративное право, op. cit.*, s. 292.

⁴⁹ Jest to podstawowe kryterium wyróżniające różne rodzaje spółek, stosowane już od początku XX w.; na przykład П.Н. Гуссаковский: *Вопросы акционерного права*, Журнал Министерства Юстиции (Октябрь, Ноябрь, Декабрь 1915), Петроград 1915, s. 21.

stosowane powszechnie ze względu na swój uniwersalny charakter pozwalający zaklasyfikować wszystkie typy spółek. Obecnie wprowadzane zmiany w kodeksie cywilnym i prawie o spółkach⁵⁰ mają na celu odejście od osobistego charakteru udziału wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością; zredukowano uprawnienia osobiste wspólnika związane z władaniem przez niego udziałem oraz ujednolicono wielość dokumentów rejestracyjnych na rzecz statutu spółki.

Podsumowując, spółka z dodatkową odpowiedzialnością stanowi podmiot ciekawy teoretycznie ze względu na ukształtowanie odpowiedzialności łączące elementy osobistej i kapitałowej odpowiedzialności wspólnika za zobowiązania spółki. Ze względu na brak właściwej proporcji pomiędzy uprawnieniami wspólników a ponoszoną przez nich odpowiedzialnością, podmiot ten wykorzystywany jest w obrocie prawnym zdecydowanie rzadziej niż spółka z ograniczoną odpowiedzialnością⁵¹. Przyznanie dodatkowych uprawnień wspólnikom zbliżyłoby spółkę z dodatkową odpowiedzialnością do spółek osobowych, ale tylko w ten sposób możliwe jest osiągnięcie równowagi uprawnień i obowiązków spółki i wspólnika.

⁵⁰ Федеральный закон о внесении изменений в часть первую гражданского кодекса российской федерации и отдельные законодательные акты российской федерации, принятый przez Dumę Państwową 24 grudnia 2008 r.

⁵¹ Zgodnie z raportem Organów Kontroli Podatkowej (ros. *Федеральной налоговой службы*) w tej sprawie na 3,7 miliona zarejestrowanych podmiotów wykonujących działalność gospodarczą spółki z ograniczoną odpowiedzialnością stanowią 85%, a spółki akcyjne 8,2%, zgodnie z danymi na 1 czerwca 2006 r.